

Андрій Сова, Ярослав Тимчак

ІВАН БОБЕРСЬКИЙ: ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ТІЛОВИХОВНОЇ ТРАДИЦІЇ В АКАДЕМІЧНІЙ ГІМНАЗІЇ У ЛЬВОВІ В ПЕРШІЙ ЧВЕРТІ ХХ СТОЛІТТЯ

На прикладі Академічної гімназії у Львові розглянуто запровадження гімнастики (фізичного виховання) у дозвілля та навчальний процес державних гімназій Галичини з українською мовою викладання першої чверті ХХ ст. Проаналізовано адаптування занять до української культурної традиції (самоназви, поняття, терміни, теоретико-методичні праці тощо). Відзначено внесок українського педагога, германіста та фахівця з фізичного виховання, професора Івана Боберського у становлення цієї дисципліни.

Ключові слова: Іван Боберський, Галичина, Академічна гімназія у Львові, національні засади, українська традиція, заняття гімнастикою (руханкою).

У другій половині ХІХ ст. у країнах Європи виникла низка національних гімнастичних систем (німецька, шведська, сокільська, згодом й англійська (спортивно-ігрова)), вони поширились як соціально-культурні, національні рухи (“арнольдизм”, “турнерський” чи “сокільський” рухи), а згодом сформувались перші організовані форми занять фізичним вихованням у навчальних закладах. Творці гімнастичних систем та їх популяризатори в різних країнах, з посеред яких найчастіше – провідні педагоги і лікарі (англієць Томас Арнольд – директор коледжу в Регбі, чех Мірослав Тирш – професор Карлового університету в Празі, поляк Венанта Пясецький – лікар, фізіолог, викладач Львівського університету), сприяли утворенню осередків цих організацій у гімназійному та студентському середовищі.

Спочатку заняття гімнастикою (назва запозичена від давньогрецьких гімнасіїв – спеціальних споруд для занять фізичними вправами) були елементом дозвілля під час навчального дня, але поступово їх організація і проведення набули системного характеру. У кінці ХІХ ст. ці культурні тенденції прийшли в Галичину, яка на той час була у складі Австро-Угорської імперії, в основному – через сокільський рух.

У польському середовищі започаткування сокільського руху і шкільної гімнастики пов’язано з іменем лікаря і фізіолога Венанти Пясецького. У 1867 р. при новоствореному “Соколі” у Львові він готував вчителів гімнастики¹. Венанта Пясецький вважається основоположником польської тіловиховної і спортивної традиції. Українцям, на відміну від поляків, які мали можливість організовувати освітній процес в Галичині на власних національних засадах, було важче. Лише після того, як громадсько-політичні організації українців Галичини частково вибороли

---

¹ *Gaj J. Dzieje kultury fizycznej w Polsce / J. Gaj, K. Hądzulek. – Poznań, 1997. – S. 24.*

право на ведення навчання українською мовою (україномовні класи, гімназії), низка державних гімназій (Львівська, Перемишльська, Коломийська, Тернопільська, Станіславівська)² з українською мовою викладання стали “українськими”, і в них уперше виникла можливість організувати навчально-освітній процес на основі української національно-культурної традиції. У такі заклади віддавали своїх дітей представники свідомої української еліти. Особливе місце серед україномовних навчальних закладів Галичини займала Академічна гімназія у Львові.

Серед перших осіб, які в українському середовищі в контексті сокільського руху опановували справу занять гімнастиком, можемо назвати братів Альфреда та Леонарда Будзиновських, Ярослава Вінцковського, Михайла Гамоту, Осипа Ганінчака, Григорія Гарматія, Гната Гошовського, Теофіла Джулинського, Осипа Коциловського, Олександра Левицького, Євгена Любовича, Юрія Семотюка та ін.³ Однак запровадження і поширення гімнастики в українських освітніх закладах та започаткування української тіловиховної і спортивної традиції пов’язане передусім з іменем та діяльністю професора Академічної гімназії у Львові – Івана Боберського (1873, с. Доброгостів – 1947, м. Тржич, Словенія).

В українській історіографії питання введення організованих занять гімнастиком (фізичним вихованням) у дозвілля та навчальний процес україномовних гімназій Галичини, зокрема Академічної гімназії у Львові, їх “оформлення” на засадах української культурної традиції, ключових діячів цього процесу належно і вичерпно не розглянуто. Дослідження національних засад українського шкільництва, зокрема у сфері фізичного виховання, залишаються важливими, актуальними та потребують ґрунтовного наукового опрацювання.

Джерельною базою дослідження стали: львівська періодика (“Народне Слово”, “Вісти з Запорожа”), звіти Академічної гімназії у Львові за 1901–1918 рр., видання товариства “Сокіл-Батько” у Львові, архіви Степана Гайдучка та Лесі Чабан, спогади Івана Боберського, о. Івана Бучка, Степана Гайдучка, Івана Кедрина, Зої Лисейко, Степана Цимбали. Значна частина опрацьованих друкованих видань є бібліографічною рідкістю і зберігається у фондах Наукової бібліотеки Львівського національного університету ім. І. Франка, бібліотеки Центрального державного історичного архіву України у Львові, Львівської національної наукової бібліотеки ім. В. Стефаника, закордонних бібліотеках, приватних збірках.

Іван Боберський народився 14 серпня 1873 р. у селі Доброгостів (тепер село Дрогобицького р-ну Львівської обл.) у священничій родині о. Миколи і Анни. Початкову освіту здобув вдома, у мами – учительки за фахом. За потребою Боберські користувалися послугами приватних вчителів чи гімназистів старших класів⁴. У 10 років батьки

² Курляк І. Українська гімназійна освіта у Галичині (1864–1918 рр.): монографія / І. Курляк. – Львів, 1997. – С. 10–14.

³ [Боберський І.]. Двадцять літ “Сокола-Батька” / І. Боберський // Календар “Вістий з Запорожа” на 1914 рік. – Львів: Наклад редакції “Вістий з Запорожа”, 1913. – С. 198–201; Дацюк І. Виникнення українського спортивного товариства “Сокіл” та його діяльність наприкінці XIX – на початку XX століття / І. Дацюк // “Сокіл-Батько”. Спортивно-руханкове товариство у Львові. Альманах 1894–1994 / [упоряд. А. Благітка]. – Львів: Основа, 1996. – С. 24–25.

⁴ Боберський І. Щоденник, 1918–1919 рр. / І. Боберський; упоряд. Ю. Мицик. – Київ: Вид. дім “КМ Академія”, 2003. – С. 194–195.

влаштували І. Боберського на навчання до самбірської гімназії (1883–1891), під час якого він виявив особливе зацікавлення німецькою мовою. У подальшому воно визначило спрямованість його навчання і праці. Після закінчення гімназії Боберський вчився в університетах Львова (1891–1895) і Граца (1895–1899), де здобув фах вчителя німецької мови⁵.

Перебуваючи у Граці, а також у Відні, Боберський ознайомився з популярними у той час в європейських країнах національними системами гімнастики. Саме там він, разом зі своїми приятелями Козакевичем і Ціпановським (як і Боберський, вони – перші діячі гімнастичного руху в Коломиї і Городенці), почав “вправляти руханку” і ця справа стала захопленням усього його життя. Одним із підсумків його студій було закінчення державного однорічного гімнастичного курсу і здобуття кваліфікації вчителя гімнастики середніх шкіл⁶. Зауважимо, що фізичне виховання в більшості країн Європи того часу лише впроваджувалося у навчальні програми закладів освіти і було малознаною, модерною справою, а тіловиховні заняття ґрунтувалися на німецькій, шведській та сокільській гімнастичних системах. Тому фахівців кваліфікували як вчителів гімнастики.

Завдяки подальшим подорожам європейськими країнами – Німеччиною, Швецією, Чехією та Францією, І. Боберський поглибив свої знання у сфері гімнастики та спорту. Відзначимо, що він освоїв передові, інноваційні для тогочасної Європи вміння в ділянці тілесного виховання і спорту.

У 1899 р., після закінчення студій, І. Боберський повернувся до рідного дому кваліфікованим фахівцем з німецької філології і одним з небагатьох у краї дипломованих спеціалістів з малознаної, а для багатьох – взагалі невідомої в Галичині професії – вчителя гімнастики.

Першим місцем праці І. Боберського стала цісарсько-королівська гімназія у Дрогобичі⁷. 2 липня 1899 р. він склав іспит на посаду заступника учителя, а вже 14 липня 1900 р., згідно з розпорядженням Міністерства віровизнань і освіти Австро-Угорщини, обійняв посаду дійсного учителя⁸. Зазначимо, що в той час у системі середньої освіти Австро-Угорщини були передбачені три рівні учительських посад: заступник учителя, учитель, професор. У дрогобицькій гімназії І. Боберський викладав німецьку мову (у 4–8-х класах), завідував німецькомовною бібліотекою, що функціонувала при гімназії і була орієнтована саме на гімназійну молодь, а також вів

⁵ Чабан Л. Рід Боберських / Л. Чабан // Матеріали четвертої міжобласної генеалогічної конференції “Український родовід” (Львів, 27–28 березня 2004 р.). / [упоряд. А. Огорчак]. – Львів: НВФ “Українські технології”, 2005. – С. 116–117.

⁶ Жарський Е. Проф. Іван Боберський, його роля і значення для української фізичної культури / Е. Жарський // Альманах Ради Фізичної Культури. – Мюнхен: В-во “Молоде Життя”, 1951. – С. 11.

⁷ Докладніше див.: Сова А. Іван Боберський – учитель гімназії в Дрогобичі / А. Сова // Історичні пам’ятки Галичини (подано до друку).

⁸ Sprawozdanie dyrekcji c. k. wyższego gimnazjum w Drohobyczu za rok szkolny 1901. – Drohobycz: Nakładem funduszu szkolnego, 1901. – S. 40; Spis nauczycieli szkół średnich w Galicyi oraz polskiego gimnazjum w Cieszynie na podstawie nadesłanych tabel konskrypcyjnych / [ulożył Henryk Kopia]. – Lwów: Nakładem towarzystwa nauczycieli szkół wyższych, 1909. – S. 49.

гімнастику з учнями 1–6-х класів⁹. Зауважимо, що гімнастика була, як тоді казали, “надобов’язковим” предметом і відбувалася, якщо були охочі, у позаурочний час. Однак І. Боберський зумів зацікавити нею молодь.

Гімнастичні заняття проводились згідно із затвердженими Міністерством віровизнань і освіти Австро-Угорщини у 1897 р. вказівками. І. Боберський переклав цей документ українською і керувався ним у своїй роботі (згодом, у 1910 р., він опублікував його у додатку до газети “Народне слово” – “Вістях з Запорожа” як “План для науки руханки у гімназіях, реальних гімназіях і реальних школах”¹⁰).

Вже у дрогобицькій гімназії І. Боберський почав застосовувати на практиці здобуті під час навчання у Європі знання з теорії і методики проведення занять гімнастикою (як вже вказано, на той час гімнастикою називали будь-які види фізичних вправ, укладені на основі національних систем гімнастики). На уроках він один з перших запровадив досі невідомі або малознані європейські рухові ігри та забави, зокрема – англійську гру “футбол”. І. Боберський проводив заняття шість разів на тиждень. Учні, що зголосилися, розподілялися на чотири відділи. Перший і другий займалися раз, а третій і четвертий – два рази на тиждень. Як різновид занять гімнастикою, І. Боберський застосовував піші мандрівки (прогульки). Наприклад, упродовж 1900/1901 н. р. він зі своїми вихованцями здійснив низку мандрівок Дрогобиччиною: до Трускавця (з 1–6-ми класами), Борислава (з 1-им класом), Стебника (з 4–5-ми класами), околицями Дрогобича (з 1–6-ми класами)¹¹ тощо.

Однак у дрогобицькій гімназії І. Боберський працював недовго. Його вимогливість і принциповість, на жаль, “спрацювали” проти нього. За спогадом його учня Степана Гайдучка, він змушений був звільнитися через конфлікт – І. Боберський поставив “двійку” з німецької мови синові старости повіту¹².

Влітку 1901 р. І. Боберський влаштувався на працю в руську (українську) цісарсько-королівську Академічну гімназію у Львові (засвідчено розпорядженням Міністерства віровизнань і освіти Австро-Угорщини від 25 червня 1901 р.)¹³, яка розміщувалася у Народному домі на вулиці Театральній. На той час Львівська Академічна гімназія – одна з найшанованіших українцями елітних навчальних закладів, найдавніша освітня установа на українських землях з викладанням рідною мовою (у переважній більшості освітніх закладів Галичини навчання відбувалося польською або

⁹ Sprawozdanie dyrekcji c. k. wyższego gimnazjum w Drohobyczu za rok szkolny 1901. – Drohobycz: Nakładem funduszu szkolnego, 1901. – S. 37, 39.

¹⁰ Перевів Бб [Боберський І.]. План для науки руханки в гімназіях, реальних гімназіях і реальних школах // Вісти з Запорожа. – Львів, 1910. – 13 жовтня. – Чис. 47 // Народне Слово. Ілюстрована, популярно-просвітна, політична й літературна часопись. – Львів, 1910. – 13 жовтня. – Чис. 427. – С. 13.

¹¹ Sprawozdanie dyrekcji c. k. wyższego gimnazjum w Drohobyczu za rok szkolny 1901. – Drohobycz: Nakładem funduszu szkolnego, 1901. – S. 48, 49.

¹² Приватний архів Степана Гайдучка.

¹³ Sprawozdanie dyrekcji c. k. wyższego gimnazjum w Drohobyczu za rok szkolny 1902. – Drohobycz: Nakładem funduszu szkolnego, 1902. – S. 32; Звіт дирекції ц. к. академічної гімназії у Львові за шкільний рік 1901/1902. – Львів: Накладом наукового фонду, 1902. – С. 27.

німецькою мовами). Упродовж 1901–1918 рр. Іван Боберський – учитель, а згодом і професор Академічної гімназії¹⁴.

Професорами і учителями Академічної гімназії та її філії (почала працювати з 1906 р.) були чи не найкращі, відомі у краї представники української інтелігенції: педагоги, науковці, поети і письменники. Серед них українські філологи: Володимир Коцовський, о. Омелян Огоновський, Омелян Партицький, Юліян Целевич, Анатоль Вахнянин, Юліян Романчук, Іван Верхратський, Григорій Цеглинський, Остап Макарушка, Ілля Кокорудз, Михайло Тершаковець, Володимир Радзикович, Осип Роздольський, Іван Зілінський, Василь Пачовський, Остап Грицай, Іван Брик, Михайло Возняк, Амвросій Андрохович, Філарет Колесса, Ярослав Біленький, Платон Лушпинський, Олександр Панейко; класичні філологи: Ілярій Огоновський, Роман Цеглинський, о. Спиридон Кархут; катехити: о. Іван Гушалеви́ч, о. Олексій Торонський, о. Діонісій Дорожинський, о. Іван Туркевич, о. Іван Рудович, о. Гавриїл Костельник, о. Леонід Лужницький, о. Петро Хомин; історики й географи: Степан Рудницький, Степан Томашівський, Мирон Кордуба, Омелян Терлецький, Іван Крип'якевич, Василь Білецький, о. Йосиф Застирець; математики: Еміліян Савицький, Володимир Левицький, Микола Чайковський, Володимир Кучер, Степан Балей та ін.¹⁵. Гідне місце серед цих шанованих фахівців посів класичний філолог-германіст та вчитель модерного предмета – гімнастики – професор Іван Боберський.

Академічна гімназія у Львові мала репутацію навчального закладу, що забезпечує високий освітній рівень своїх вихованців. Сучасник Іван Кедрин-Рудницький згодом на еміграції свідчив: "...вся Перша Академічна гімназія у Львові стояла на такому високому рівні навчання, що куди перевищувала багато теперішніх коледжів в Америці [спогад написано після Другої світової війни. – *Авт.*]. [...] Академічна гімназія у Львові давала своїм вихованцям освіту, яка залишалася їм на ціле життя. Вона робила з матуристів дійсно "зрілими до університетських студій". Давала теж не тільки книжкову освіту, але й культуру поведінки, бо ціла атмосфера школи і ціла система навчання була наставлена на те, щоби не тільки впоювати в голови учнів книжкове знання, але й робити з них культурних громадян"¹⁶.

¹⁴ Звіт дирекції ц. к. академічної гімназії у Львові за шкільний рік 1901/1902. – Львів: Накладом наукового фонду, 1902. – С. 3, 27; Spis nauczycieli szkół średnich w Galicyi oraz polskiego gimnazjum w Cieszynie na podstawie nadesłanych tabel konspiracyjnych / [ulożył Henryk Kopia]. – Lwów: Nakładem towarzystwa nauczycieli szkół wyższych, 1909. – S. 49; Звіт дирекції ц. к. академічної гімназії у Львові за шкільний рік 1917/1918. – Львів: Накладом наукового фонду, 1918. – С. 5; та ін.

¹⁵ *Шах С.* Львів – місто моєї молодости. (Спомин присвячений Тіням забутих Львов'ян) / С. Шах. – Мюнхен: В-во "Християнський Голос", 1955. – Част. I–II. – С. 225–226; *Сениця П.* Професори Української Академічної Гімназії у Львові / П. Сениця // Ювілейна книга Української Академічної гімназії у Львові. На 100-річчя першого українського іспиту зрілости 1878–1978 / [упоряд., літ. та техн. ред. Б. Романенчука]. – Філядельфія; Мюнхен, 1978. – С. 121–235; *Лев В.* Українські середні школи у Львові між двома війнами / В. Лев // Ювілейна книга Української Академічної гімназії у Львові. На 100-річчя першого українського іспиту зрілости 1878–1978 / [гол. ред. Н. Пазуняк]. – Мюнхен; Філядельфія, 1982. – С. 60–61.

¹⁶ *Кедрин І.* Молодість в Академічній гімназії у Львові / І. Кедрин // Ювілейна книга Української Академічної гімназії у Львові. На 100-річчя першого українського іспиту зрілости 1878–1978 / [гол. ред. Н. Пазуняк]. – Мюнхен; Філядельфія, 1982. – С. 151.

У перший рік педагогічної роботи в Академічній гімназії І. Боберський викладав лише німецьку мову (V-а, VI-а і VI-б, VII, VIII класи) 20 годин на тиждень, а також завідував німецькомовною бібліотекою для учнів¹⁷. Від 1903/1904 н. р., очевидно його стараннями, в Академічній гімназії запроваджена гімнастика, що, як і у Дрогобицькій гімназії, мала “надобовязковий” (необов’язковий, за бажанням) статус¹⁸. Спроби її запровадження декілька років до цього були не вдалим через відсутність фахівців, гімнастичного залу, майданчика та відповідного обладнання.

Ці заняття зазвичай відбувалися на свіжому повітрі. Вони згадуються як “шкільні забави”. Наприклад, у “Звіті дирекції ц. к. академічної гімназії у Львові на шкільний рік 1903/1904” читаємо: “Забави шкільні Ученики виходили о пів до 5-тої з гімназії, а по півгодинним ході діставались на угор за «Цісарским ліском». Від 5-тої до 7-мої тревали забави. По семій вертали ученики домів. Забави відбувались чотири рази в тижни, в чотирох відділах. Кляса I а б в г у вторник, II а б, III а б в понеділок, IV а б, V а б в п'ятницю, VI а б, VII а б, VIII а б в суботу. В грах учеників брали чинний уділ учителі відповідних кляс, що в значній мірі підносило охоту до забави. Першої пів години тревали звичайно гри чисто бігові без приладів, як: «Чорний лицар», «Чорноморець-Біломорець», «Хапко», «Ходи за мною», «Жгут», «Яструб», «Третяк», «Кіт і миш», «Хрещик». Відтак слідувала гри пилкові: «Вежа», «Пліт», що приготують грачів до «Пилки ножної без піднимання», та гри пилкою ухапою двірuch і одноруч. Уклад і провід спочивав в руках учителя гімнастики І[вана] Боберского”¹⁹.

Оскільки зміст занять гімнастикою був наповнений елементами німецької, шведської та сокільської національних гімнастичних систем, І. Боберський почав “шукати” і запроваджувати власні, українські національні відповідники для означення іншомовних понять, що вживались у процесі. Зокрема, саме заняття гімнастикою, основою якої є рухова активність, він називає “руханка”, ранкову гімнастику – “прорух”, а зал для занять – “рухівню”. Для означення усього напрямку діяльності вживає слова “тіловиховання”, “тілесне виховання”, а для спорту – “змаг”.

Академічна гімназія розмішувалася в Народному Домі і не мала окремого приміщення для гімнастики, тому Боберський погодив із керівництвом українського гімнастичного товариства “Сокіл” питання про вправління з учнями у його невеличкому приміщенні для гімнастичних занять (знаходилося, ймовірно, у будинку по вул. Підвальной, 7 у Львові – знесеному ще в перші роки ХХ ст.; на цьому місці у 1905 р. споруджено будинок страхового товариства “Дністер”, у проекті якого передбачено гімнастичний зал).

На той час до занять гімнастикою зголосилося 180 учнів III–VIII класів. З них було сформовано шість відділів, кожен з яких поділявся на три підвідділи із провідником, що обирався серед учнів гімназії. У тиждень відбувалося шість занять (одне заняття тривало годину для кожного відділу)²⁰. Завдяки учительському хисту і новаціям

¹⁷ Збір учительський з кінцем шк. року 1901/1902 // Звіт дирекції ц. к. академічної гімназії у Львові за шкільний рік 1901/1902. – Львів: Накладом наукового фонду, 1902. – С. 3.

¹⁸ Збір учительський з кінцем шк. року 1903/1904 // Звіт дирекції ц. к. академічної гімназії у Львові за шкільний рік 1903/1904. – Львів: Накладом наукового фонду, 1904. – С. 39.

¹⁹ Хроніка закладу // Звіт дирекції ц. к. академічної гімназії у Львові за шкільний рік 1903/1904. – Львів: Накладом наукового фонду, 1904. – С. 63.

²⁰ Плян науки // Звіт дирекції ц. к. академічної гімназії у Львові за шкільний рік 1903/1904. – Львів: Накладом наукового фонду, 1904. – С. 13.

І. Боберського, зацікавленість гімнастиком серед учнів невпинно зростала. Кожен подальший навчальний рік гімнастичні заняття відвідувало щораз більше охочих: у 1906/1907 н. р. – 328 учнів, 1907/1908 н. р. – 432, 1909/1910 н. р. – 658²¹.

Подією, що суттєво вплинула на залучення учнів Академічної гімназії до занять, стало відкриття у листопаді 1906 р. українським гімнастичним товариством “Сокил” гімнастичного залу (рухівні) у будинку товариства “Дністер” по вул. Руській, 20. У цей час функціонувало вже 12 відділів. У тиждень відбувалося по 12 занять, щоденно з 17-00 до 19-00. Проводити руханкові заняття І. Боберському допомагав дипломований фахівець гімнастики Іван Сохацький²².

І. Боберський особистим прикладом надихав українське гімназійне середовище до руханкових занять. Неодноразово можна було побачити, як він на уроках руханки (інколи вони відбувалися на “Кайзервальді”, “Вульці”) бігав з гімназистами, грав з ними копаний м’яч (футбол), ситківку (теніс), гаківку (хокей), проводив з учнями піші прогульки (туристичні мандрівки) околицями Львова, містами і селами Галичини, Карпатами.

Від 1 вересня 1906 р. почала діяти філія Академічної гімназії у Львові. Спочатку вона функціонувала як 4-річка, але впродовж наступних років сформувалася у повноцінну 8-річну гімназію і була структурним підрозділом Академічної гімназії, хоч і мала власне керівництво. У 1908/1909 н. р. І. Боберський працював ще й у філії гімназії²³. У ці роки він проводив руханку у трьох учнівських відділах, 6 занять на тиждень.

У кінці серпня – на початку вересня 1908 р. “головне заведенє” Академічної гімназії у Львові було перенесено до нового будинку на вул. Льва Сапіги, 8 (тепер вул. Степана Бандери). Будинок мав прибудований гімнастичний зал та майданчик у подвір’ї. У звіті гімназії за 1908/1909 н. р. з цього приводу зазначено: “Гімнастична саля заведеня має 20 м. довжини а 10 м. ширини і заосмотрена в слідуочі прилади: оден дручок, оден кінь, одні поруча, одна драбина, оден поміст з ковбою, два стояки, два містки, дві полотняні підстілки, двацять пар тягарців, двацять лісок. Подвіре має 30 м. довжини а 26 м. ширини. Прилади до забав: десять мячів копаних, девять мячів повних, дві пари лещетів, десять пар лижв, троє гринджолят, чотири кружки, одна камінна кістка”²⁴. Там І. Боберський вів руханку для учнів “головного заведення” упродовж 1908/1909 н. р.

Проведення руханкових занять, узагальнення та передача досвіду колегам і учням вимагали напрацювання теоретичного рівня. Усвідомлюючи таку необхідність і потребу, І. Боберський видав низку довідкових та науково-методичних праць. Появу цих видань, серед іншого, зафіксовано на сторінках щорічних гімназійних звітів: 1904 р. – “Забави і гри рухові, часть I”, 1905 р. – “Забави і гри рухові, часть II”

²¹ Плян науки // Звіт дирекції ц. к. академічної гімназії у Львові за шкільний рік 1906/1907. – Львів: Накладом наукового фонду, 1907. – С. 38; Плян науки // Звіт дирекції ц. к. академічної гімназії у Львові за шкільний рік 1907/1908. – Львів: Накладом наукового фонду, 1908. – С. 12; Плян науки // Звіт дирекції ц. к. академічної гімназії у Львові за шкільний рік 1909/1910. – Львів: Накладом наукового фонду, 1910. – С. 24.

²² Плян науки // Звіт дирекції ц. к. академічної гімназії у Львові за шкільний рік 1906/1907. – Львів: Накладом наукового фонду, 1907. – С. 38.

²³ Збір учительський з кінцем шк. року 1908/1909 // Звіт дирекції ц. к. академічної гімназії у Львові за шкільний рік 1908/1909. – Львів: Накладом наукового фонду, 1909. – С. 7.

²⁴ Плян науки // Звіт дирекції ц. к. академічної гімназії у Львові за шкільний рік 1908/1909. – Львів: Накладом наукового фонду, 1909. – С. 15–16.

(“Вісімнадцять гор мячевих”), 1905 р. – “Забави і гри рухові, часть III” (“Копаний мяч”), 1909 р. – “Рядові вправи”²⁵ та ін. Окрім цього, вчитель упродовж 1903–1914 рр. готував замітки про проведення руханкових занять для звітів Академічної гімназії. Його праці, опубліковані у цих звітах, з’явилися окремими виданнями²⁶ та використовувалися учителями інших гімназій і шкіл Галичини того часу.

Вагомим здобутком праці І. Боберського в Академічній гімназії стало зібрання потужної німецькомовної бібліотеки для забезпечення навчальних потреб учнів. У цьому йому допомогли меценати, учителі та професори гімназії і самі гімназисти. Завдяки їхнім старанням, бібліотека щороку поповнювалася новими надходженнями. І. Боберський у цій справі сам подавав належний приклад для наслідування. Відомо, що ще у перший рік своєї педагогічної діяльності (1901/1902 н. р.) він пожертвував для бібліотеки 159 книг²⁷ (придбання книг на той час було коштовнішою справою, ніж сьогодні). Упродовж 1901–1918 рр. викладач сформував таку бібліотеку модерної німецької літератури, якої не мала жодна тодішня українська гімназія в Галичині. Вихованець Академічної гімназії Степан Шах згодом писав: “Бібліотеки рівнож не мали свого приміщення; шафи з книжками стояли в клясових кімнатах. Найліпше випосажена була німецька бібліотека для учнів, але це вже особиста заслуга проф. І. Боберського”²⁸.

Під впливом європейської тенденції поширення гімнастики в освітніх та громадських установах, Міністерство віровизнань і освіти Австро-Угорщини у 1909/1910 н. р. прийняло рішення про запровадження гімнастики у навчальний процес гімназій як обов’язкового предмета²⁹. Оскільки статус “обов’язкового” передбачав суттєві зміни в часі (розкладі) його організації, І. Боберський вирішив зосередитись на викладах німецької мови, а руханковий напрям передав, як у головній, так і у філії гімназії, дипломованому фахівцю гімнастики Юрію Семотюку. У своєму спогаді І. Боберський згадував: “Руханку, а також рухові гри провадив я в гімназії сім шкільних років, поки не стала обов’язковим предметом і тоді обняв науку член “Сокола” Юрій Семотюк, який став учителем виключно руханки. Опісля виїхав він до Америки до свого брата.

²⁵ *Боберський І.* Забави і гри рухові / І. Боберський // Звіт дирекції ц. к. академічної гімназії у Львові за шкільний рік 1903/1904. – Львів: Накладом наукового фонду, 1904. – С. 3–33; *Його ж.* Забави і гри рухові, часть друга / І. Боберський // Звіт дирекції ц. к. академічної гімназії у Львові за шкільний рік 1904/1905. – Львів: Накладом наукового фонду, 1905. – С. 3–27; *Його ж.* Рядові вправи / І. Боберський // Звіт дирекції ц. к. академічної гімназії у Львові за шкільний рік 1908/1909. – Львів: Накладом наукового фонду, 1909. – С. 3–58 та ін.

²⁶ *Його ж.* Забави і гри рухові / І. Боберський. – Львів, 1904. – 31 с.; *Його ж.* Забави і гри рухові / І. Боберський. – Львів: Накладом товариства “Сокіл”, 1905. – Ч. II: Вісімнадцять гор мячевих. – 29 с.; *Його ж.* Забави і гри рухові / І. Боберський. – Львів: Накладом товариства “Сокіл”, 1906. – Ч. III: Копаний м’яч. – 36 с.; *Його ж.* Впоряд / І. Боберський. – Львів, 1909. – 58 с.; *Його ж.* Забави і гри рухові / І. Боберський. – Львів, 1909. – Ч. IV: Ситківка. – 47 с.

²⁷ *Прибори наукові* // Звіт дирекції ц. к. академічної гімназії у Львові за шкільний рік 1901/1902. – Львів: Накладом наукового фонду, 1902. – С. 26.

²⁸ *Шах С.* Львів – місто моєї молодости... – 1956. – Част. III. – С. 227.

²⁹ *[Боберський І.]* Міністерство освіти / І. Боберський // Вісти з Запорожжя (Львів). – 1910. – 26 мая. – Чис. 20 // Народне Слово. Ілюстрована, популярно-просвітна й літературна часопись. – Львів, 1910. – 26 мая. – Чис. 367. – С. 12; *Курляк І.* Українська гімназійна освіта у Галичині (1864–1918 рр.): монографія / І. Курляк. – Львів, 1997. – С. 111.

Учні ходили на руханку до салі “Сокола” і ця обставина підсилювала працю і розвиток Товариства. В цих роках запізналась молодь з руханкою і змагом та способом, як їх провадили товариства і школи в інших державах Європи. Зачались гри без мяча і з мячем, а також народні вправи. Це так звана легка атлетика: хід, біг, скок, мет, творилися дружини і клуби без уставу”³⁰.

Боберський намагався бути чуйним до потреб і проблем гімназистів. Він долучився до діяльності товариства “Руслан”, що діяло в стінах Академічної гімназії від 1894 р.³¹. Метою товариства була фінансова допомога талановитим учням, які не мали відповідних коштів для навчання. Зібрані гроші йшли на різні потреби: харчування, одяг, винайм помешкання, ліки, приватні лекції, закупівлю шкільних книжок, стипендії, одноразові грошові допомоги та інше. Товариство “Руслан” завдяки меценатам сформувало бібліотеку, яка в переддень Першої світової війни налічувала понад 1700 книг. Члени товариства поділялися на членів-покровителів та звичайних. Членами-покровителями ставали ті особи, які жертвували на діяльність організації щорічно щонайменше 50 корон, звичайними – 2 корони. Серед членів-покровителів товариства були: митрополит Андрей Шептицький, мітрат Андрій Білецький, директор Академічної гімназії Едвард Харкевич, професор Академічної гімназії Юліан Романчук, професор Володимир Шухевич, о. Н. Дмитрів із США, директор Краєвого союзу у Львові Кость Паньківський та інші. У 1903 р. І. Боберський стає членом-покровителем товариства “Руслан”³². Кожного року він жертвує на цілі товариства більше, ніж визначена сума. Відомо, що у 1903/1904 н. р. професор жертвував 70 корон³³.

З вибухом Першої світової війни, упродовж 1914–1918 рр. І. Боберський, у зв’язку з військовою службою у Легіоні січових стрільців, припинив педагогічну діяльність у львівських гімназіях³⁴. Однак він й надалі залишався відповідальним за німецькомовну бібліотеку для учнів Академічної гімназії. Керівництво закладу пішло на такий крок з надією, що після війни талановитий педагог та організатор повернеться до виконання своїх обов’язків. Проте цього так і не сталося через поразку українців у польсько-українській війні 1918–1919 років. І. Боберський, як один з активних діячів ЗУНР, після окупації українських земель поляками був змушений покинути свою Батьківщину³⁵.

³⁰ *Боберський І.* Українське сокільство 1894–1939 / І. Боберський. – Львів: Видавець Сокіл-Батько, 1939. – С. 9–10. (“Сокільська бібліотека”. – Ч. 7).

³¹ *Фонди // Sprawozdane дирекції ц. к. академічної гімназії у Львові за шкільний рік 1894.* – Львів: Накладом наукового фонду, 1894. – С. 33.

³² *Запомогі для убогих учеників // Звіт дирекції ц. к. академічної гімназії у Львові за шкільний рік 1903/1904.* – Львів: Накладом наукового фонду, 1904. – С. 63–64.

³³ Там само. – С. 65.

³⁴ *Сова А.* Діяльність Івана Боберського в Українській Бойовій Управі в роки Першої світової війни / А. Сова // *Перша світова війна у військово-історичному вимірі (до 100-річчя події): збірка матеріалів Міжнародного наукового форуму 26–28 червня 2014 р.* – Львів: АСВ, 2014. – С. 47–50.

³⁵ *Його ж.* Військово-політична діяльність Івана Боберського в роки Першої світової війни / А. Сова // *Гуманітарні дисципліни у навчально-виховному процесі вищих навчальних закладів: зб. наук. статей.* – Львів: ПП Сорока Т. Б., 2014. – Вип. 4. – С. 90–100.

Іван Боберський був фахівцем європейського гатунку. Сформований як педагог в навчальних установах Граца і Відня, він у своїй роботі послуговувався характерною для того часу методикою австрійського шкільництва. Його струнка постава, стильний одяг, гідно піднята голова і відкритий шляхетний погляд викликали зацікавлення і повагу у гімназистів. За словами о. Івана Бучка, Іван Боберський був “перший елгант і вмів все з густом [зі смаком. – *Авт.*] вбратися”³⁶. Був суворим і вимогливим. Навчав уважності, дисциплінованості, відповідальності. Очевидно, через відому зі спогадів учнів Боберського вимогливість, він отримав в середовищі гімназійної молоді промовисте прізвисько “Холерський”³⁷. Але водночас він залишався приязним і доступним гімназістам. За спогадом Степана Шаха, професори Академічної гімназії на привітання студентів переважно відповідали мовчки, знімаючи капелюх, або лише кивком голови чи прикладанням двох пальців до шапки. Лише професор І. Боберський “на рівних” відповідав на уклін гімназистів привітанням “здоров!”³⁸.

Його учні вирізнялися зразковим знанням німецької мови та літератури і високо оцінювали свого вчителя. Серед його безпосередніх вихованців-гімназистів – знані у майбутньому особистості і діячі: Євген Коновалець, Роман Сушко, Олена Степанів, Степан Шах та інші. Плеяда його учнів ще під час праці Боберського у гімназії та згодом, у майбутньому, стала великими прихильниками і фахівцями руханкової справи. Серед найвідоміших – Степан Гайдучок, Петро Франко, Олександр Тисовський – продовжувачі справи розвитку фізичного виховання у нашому краї. На думку сучасників, І. Боберський хоч і був професором середньої школи, однак за своєю кваліфікацією не поступався університетському рівню.

Експериментування і новаторство – основні ознаки його педагогічної діяльності. Це і намагання поєднати, синтезувати елементи європейських систем гімнастики з українськими традиційними народними формами – іграми, забавами та розвагами, і творення власної термінології, і підготовка перших в національній історії фахових україномовних видань, присвячених фізичному вихованню, а також впровадження гімнастичних занять в українські жіночі навчальні заклади. І. Боберський зумів вдало поєднати можливості, які мала тоді українська спільнота у Львові, для розвитку і популяризації руханкової справи (йдеться про матеріально-технічну базу українського гімнастичного товариства “Сокіл” та Академічної гімназії).

Отже, Іван Боберський був активним учасником запровадження організованих занять гімнастикою у дозвілля і навчальний процес Академічної гімназії у Львові. Він вніс у заняття національні елементи, що ґрунтувались на українській культурній традиції, а отже, організував їх на національних засадах. Його можна вважати одним із засновників української культурної традиції у сфері фізичного виховання.

³⁶ *Гайдучок С.* Воєнні спомини / С. Гайдучок / [уклад. і авт. передм. О. Вацеба, Б. Якимович]. – Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2002. – С. 56.

³⁷ *Лисейко З.* Спогади / З. Лисейко // Архів Лесі Чабан.

³⁸ *Шах С.* Львів – місто моєї молодості... – 1956. – Част. III. – С. 262.

Андрей Сова, Ярослав Тымчак. Иван Боберский: формирование украинской физкультурной традиции во Львовской Академической гимназии в первой четверти XX века

На примере Львовской Академической гимназии рассмотрено введение гимнастики (физического воспитания) в досуг и учебный процесс государственных гимназий Галичины с украинским языком преподавания первой четверти XX века. Проанализированы адаптации занятий к украинской культурной традиции (самоазвания, понятия, термины, теоретико-методические работы и т. д.). Отмечен вклад украинского педагога, германиста и специалиста по физическому воспитанию, профессора Ивана Боберского в становление этой дисциплины.

Ключевые слова: Иван Боберский, Галичина, Львовская Академическая гимназия, национальные основы, украинская традиция, занятия гимнастикой (зарядка).

Andrii Sova, Yaroslav Tymchak. Ivan Boberskyi: The formation of Ukrainian educative body tradition in Academic Gymnasium in Lviv in the first quarter of the XXth century

On the example of Academic Gymnasium in Lviv the issues of introduction the gymnastics exercises (physical education) in leisure and educational process of public gymnasiums in Galicia with the Ukrainian language teaching of the first quarter of the XXth century and its national elaboration and adaptation based on Ukrainian cultural tradition (own name, concepts, terminology, theoretical and methodological works, etc.) is considered in the article by the Ukrainian pedagogue, Germanist and physical education specialist, professor Ivan Boberskyi.

Key words: Ivan Boberskyi, Galicia, Academic Gymnasium in Lviv, national foundations, Ukrainian tradition, gymnastics exercises (rukhandka).